

MICHAŁOWICE

Lokalizacja (historyczna i współczesna)

MICHAŁOWICE, powiat rawski województwa rawskiego (ob. powiat grójecki, województwo mazowieckie), dekanat rawsko-mazowiecki, archidiakoniat łowicki, archidiecezja gnieźnieńska (ob. dekanat mogielnicki, archidiecezja warszawska), kościół parafialny pw. Wszystkich Świętych, wnętrze, kompletna polichromia późnobarokowo-rokokowa z trzema iluzjonistycznymi nastawami ołtarzowymi: główną i parą bocznych

Datowanie (z fazami)

po 1753

Fundator / fundatorzy (odpowiednio do faz)

Stanisław Antoni Świdziński herbu Półkozic, wojewoda braclawski, dziedzic dóbr w Świdnie

Wykonawcy (osoby, warsztat, krąg artystyczny) – pierwotni i wtórni

Łukasz Smuglewicz (1709-1780) z Warszawy (atryb.)

Historia powstania

Przed XVI w. wieś rycerska z drewnianym kościołem, data erygowania parafii dedykowanej Wszystkim Świętym – nieznana. Kolejne świątynie budowane przed 1521, 1622 i 1746 (stan tej ostatniej w tym roku wg wizytacji kanonicznej był zły). Budowa nowego, murowanego kościoła późnobarokowego z dwuwieżową fasadą i rozbudowaną partią prezbiterium zwróconego na północ, z rozległą kryptą publiczną i piętrowym aneksem zakrystyjnym, w latach 1751-1753 (do 1754) z fundacji Stanisława Antoniego Świdzińskiego h. Półkozic, wojewody braclawskiego (od 1754 rawskiego) i dziedzica okolicznych dóbr z centrum administracyjnym i rezydencją pałacową w pobliskim Świdnie, za probostwa ks. Andrzeja Chocimskiego. Z tego okresu jednolity wystrój malarski wnętrza: ścian i stropów, oraz komplet trzech iluzjonistycznych nastaw ołtarzowych: głównej i pary bocznych w nawie, od wschodu św. Walentego, od zachodu św. Antoniego Padewskiego. Pozostałe elementy wyposażenia snycerskie, z tego samego czasu. Świątynia konsekrowana w 1761 r.

Przekształcenia, remonty, konserwacje

Kościół remontowany w 2. poł. XVIII i XIX w. (m.in. 1800-1813, zakres prac nieznany), w 1880 r. restaurację malatur przeprowadził malarz Edward Gąsiecki. W 1914 r. poważne uszkodzenia dachów i okien oraz stropów, wnętrze odnowione w 1920 r. z inicjatywy ks. prob. Andrzeja Gryczyńskiego. Profesjonalna konserwacja fresków w całym wnętrzu przed 2010 r., przez firmę Monument Restauro Marcina Kozarzewskiego z Michałowic pod Warszawą (wyk. m.in. art. kons. Przemysław Gorek).

Kompozycja / układ

Wnętrze kościoła na planie prostokąta, z jednoprzęsłowym prezbiterium z absydą, oddzieloną ścianą tęcząwą nawą z płytkimi uskokami w połowie ścian bocznych oraz głębszej i szerszej w południowej, dla pomieszczenia chóru muzycznego; nakryte stropami na wąskiej, profilowanej listwie. Tonacja pastelowa, z ugrowymi, imitującymi złocenia, motywami dekoracyjnymi.

Artykulacja ścian jednolita w całym wnętrzu: pas różowego cokołu, wyżej jasno piaskowy, z narożami ścian ujętymi smukłymi pilastrami we wzbożonym porządku jońskim (na ścianach bocznych nawy sparowane), z różowymi trzonami (lekko wybrzuszonymi u góry) z wąskimi zielonkawymi płycinami z dekoracjami *rocaille*, w połowie wysokości zacheuszki w formie krzyży maltańskich z promykami między ramionami, które dźwigają pełne belkowanie z pasem ząbkowania w gzymsie (pas fryzu różowy, na osiach podpór – zielonkawy), powyżej pas attyki z iluzjonistycznymi impostami nad podporami, ujętymi wolutkami i plecionką regencyjno-rokokową. Okna zamknięte półkoliście, z wąskimi profilowanymi opaskami, w glicach pasy z zielonkawymi płycinami. W polach ścian w dwóch strefach oprowfilowane płyciny o zielonkawym tle, z jasnymi kontrpłycinami, w których pod górną krawędzią owalne, ugrowe medaliony z przedstawieniami kolegium apostołskiego, w ujęciu półpostaciowym na ciemnougrowym tle, w ¾ w lewo lub prawo, z cienkimi nimbami i odpowiednimi atrybutami, w dolnych zamknięciach podłużne, ujęte wolutkami kartusiki z imionami świętych, w

górną błękitną kokardką zawieszona (w nawie medaliony szarawe, u góry przesłonięte częściowo krzyżyki). W bocznych partiach prezbiterium, na odcinkach północnych ścian, nad wejściami do obejścia i zakrystii, dekoracyjne, ujęte wolutami kowadełkowe cokoły z czerwonymi w tle płycinami, zwieńczonymi owalnymi, ugrupowanymi medalionami, ujętymi po bokach liśćmi palmy, złączonymi u góry wieńcami.

Pola stropów w obu częściach obwiedzione ciemnoróżową bordiurą, z oprofilowaną płyciną (w prezbiterium seledynowe tło, w narożach i połowie długości boków i półkola nad absydą egrety *rocaille*, w centrum grupa różowawych obłoków z leżącym na położonym krzyżu Barankiem Apokaliptycznym w żółtej glorii promienistej, wokół trzy pary uskrzydłych główek anielskich; w nawie na jasnym tle węższa prostokątna bordiura z listwami w połowie długości boków, z centralnym owalnym polem-plafonem ze sceną *Apoteozy św. Stanisława* – na błękitnym tle różowo-żółtą grupą obłoków, w której centrum, w żółtej glorii, klęczący święty w szatach pontyfikalnych, skierowany głową ku górze, z ukazaniem u jego stóp po lewej, zwróconym ku niemu rycerzem Piotrowinem w białym całunie śmiertelnym, po prawej w otoczeniu aniołków, dolny z szablą, środkowy ujmujący pastorał, górny nakładający laur, z palmą w ręce. Zdobienia z plecionej roślinno-rokokowych: w bordiurze, w połowie długości boków podłużne kompozycje, w narożach czerwone kartusze *rocaille* z herbami szlacheckimi: Półkozic, Szreniawa, Bończa i Korczak (obecnie nieczytelny); w narożach pół wokół drobne plecionki rokokowe. Nad chórem muzycznym zielonkawa płycina z dwiema kontrpłycinami. W podniebiu arkady łuku tęczowego analogiczne zielonkawe płyciny, w kluczu koliste pole z dekoracją *rocaille*.

Ołtarze: główny, wymalowany w zamknięciu absydy, o skomplikowanej strukturze architektoniczno-rzeźbiarskiej, z odstawioną daleko (umożliwione obejście) mensą ze snycerskim, wyłożonym tabernakulum z tronem wystawienia), z imitacją marmoryzacji (tonacja czerwono-błękitna, z ugrupowanymi zdobieniami w typie rokoka, postaci malowane *en grisaille*, z wyjątkiem realistycznej tonacji grupy Trójcy Św.). Dolna strefa cokołu przesłonięta wtórnie lamperią, kondygnacja artykułowana ustawionymi pod kątem wiązkami spływów ślimacznicowych, z bocznymi, cofniętymi ściankami ujętymi w skrajach kolumnami w porządku kompozytowym (na ich tle postaci św.św. Piotra oraz Pawła apostołów) pole główne ujęte takimiż pilastrami, z pełnym belkowaniem; w ściankach płyciny z wykrojowymi kontrpłycinami. W polu głównym, na wolutowej podstawie z girlandkami obramienie obrazu (zawieszony, sztalugowy, ze sceną *Wszystkich Świętych Pańskich*, w rokokowej, złoczonej ramie) w zwieńczeniu ujęta wolutami gloria z okulusem (doświetlenie łoża / składziku nad zakrystią), z grupą Trójcy Świętej, na osiach spływów esownicowe odcinki gzymsów z dynamicznie ujętymi postaciami anielskimi, nad kolumnami – ugrupowane wazy płomieniste.

Para bocznych o identycznych strukturach edikulowych i analogicznej dekoracji w tonacji czerwono-niebieskiej, z drewnianymi mensami sarkofagowymi, na dwustrefowym cokole o wklęsło-wypukłej linii, z płycinami, ujęte wysuniętymi znacznie pilastrami w porządku kompozytowym, zdwojonymi zewnątrz spływami ślimacznicowymi, dźwigającymi wyłamane belkowanie z poduszkowym fryzem. W polu głównym, na niskim wybrzuszonym cokoliku, w profilowym obramieniu zawieszono obrazy sztalugowe w rokokowych, wyłożonych ramach – po stronie wschodniej: *Św. Walenty*, po zachodniej – *Wizja św. Antoniego Padewskiego z Marią i Dzieciątkiem Jezus*, na osi ozdobiony ślimacznicowo konsolowy występ. Zwieńczenie w postaci ujętej spływami ślimacznicowymi kowadłowej, zamkniętej koszowo nastawki z kontrpłyciną w polu, z grupą obłoków z parą główek anielskich i glorią promienistą, na szczytach spływów niskie wazony z zielonymi pędami roślinnymi.

Ikongrafia

Program ideowo-treściowy został podporządkowany dwóm głównym wątkom – w prezbiterium jest rozwinięciem wezwania świątyni, z podkreśleniem w strukturze ołtarza głównego generalnej idei wstawiennictwa świętych w Niebie u Najwyższego, a cele z głównymi uczniami Jezusa – apostołami Piotrem i Pawłem. W nawie najważniejszym elementem programu pozostaje plafon, związany z kultem świętego patrona fundatora, uzupełnionym o zestaw herbów z wyvodu genealogicznego Stanisława Antoniego Świdzińskiego – jego portret zawieszono na parapacie balkonu chóru muzycznego. Cykl medalionów z przedstawieniami rozbudowuje typowy program zacheuszków kościelnych. W

zwieńczeniach nastaw bocznych, w gloriach umieszczono symbole-atrybuty związane z upamiętnionymi w nich patronami: serce – żarliwej wiary diakona-męczennika św. Walentego, oraz język – dowód kaznodziejskich talentów św. Antoniego jako doktora kościoła.

Analiza formalno-stylistyczna

Znakomitą późnobarokowo-rokokową malaturę michałowicką uznawano do niedawna za „dzieło włoskie”. Dopiero najnowszy artykuł Zbigniewa Michalczyka z 2018 r. dowiódł, iż jest to najprawdopodobniej jedno z niewielu zachowanych dzieł czołowego malarza warszawskiego z połowy XVIII w. – Łukasza Smuglewicza (1709-1780), ucznia działającego w Warszawie Saksończyka Johanna Samuela Mocka i wieloletniego współpracownika i artystyczno-edukacyjnego współnika Szymona Czechowicza (1689-1775), który wykonał do Michałowic najprawdopodobniej zespół trzech wysokiej klasy płócien ołtarzowych. Omawiany zespół stanowi wzorcowy przykład ówczesnych możliwości artystów ze stołecznego ośrodka, którzy twórczo powiązali francuskie i południowoniemieckie (augsburskie) wzory graficzne z wiodącymi wówczas elementami klasycyzującego saskiego stylu z kręgu Bauamtu i dworu króla Augusta III Sasa. Podobną klasę prezentują pozostałe rozpoznane dzieła Smuglewicza: wystrój wnętrza kaplicy św. Jana Nepomucena w Zwierzyńcu (1747) oraz kościoła zamkowego w Podhorcach na Rusi Koronnej (1762).

Źródła i literatura przedmiotu

Warszawa, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Dział Ewidencji i Rejestru Zabytków Ruchomych, karta nr RAX 010000982, 0140000982, 27.09.1963, oprac. E. Onoszko.

M. Kozarzewski, *Sprawozdanie i dokumentacja fotograficzna z wykonania konserwacji polichromii barokowej z kościoła p.w. Wszystkich Świętych w Michałowicach do Samorządu Województwa Mazowieckiego*, Warszawa 2008.

Katalog zabytków sztuki w Polsce, t. X: *Województwo warszawskie*, red. I. Galicka i H. Sygietyńska, z. 5: *Powiat grójecki*, oprac. I. Galicka i H. Sygietyńska oraz D. Kaczmarzyk, Warszawa 1971, s. 46-47, fig. 74; A. Ryszkiewicz, *Gąsecki Edward*, w: *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających*, t. II, red. J. Maurin-Białostocka, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975, s. 293; Z. Michalczyk, *Dekoracja malarska kościoła w Michałowicach – domniemane dzieło Łukasza Smuglewicza*, w: *Poza Warszawą*, red. A. Pieńkos, M. Wardzyński, t. 1: *Arcydzieła plastyki dawnej XII-XVIII wieku w świątyniach i rezydencjach Mazowsza*, red. M. Wardzyński, Warszawa 2018, s. 218-223; M. Wardzyński, *Malarstwo monumentalne doby nowożytnej na historycznym Mazowszu. Nowe kierunki i perspektywy badań*, w: *Inwentaryzacja i katalog zabytków jako podstawa ochrony i polityki konserwatorskiej. Metody, osiągnięcia, zamierzenia*, pod red. Jakuba Lewickiego, Warszawa 2020, s. 131, il. 9.

Fotografie:

Michałowice, kościół parafialny pw. Wszystkich Świętych, widok ogólny wnętrza ku prezbiterium, po 1753, wyk. Łukasz Smuglewicz z Warszawy (atryb.), fot. MW, 2016

Michałowice, kościół parafialny pw. Wszystkich Świętych, iluzjonistyczny ołtarz główny, po 1753, wyk. Łukasz Smuglewicz z Warszawy (atryb.), fot. MW, 2016

Michałowice, kościół parafialny pw. Wszystkich Świętych, iluzjonistyczna nastawa ołtarza bocznego św. Walentego, po 1753, wyk. Łukasz Smuglewicz z Warszawy (atryb.), fot. MW, 2016

